

DE REFORMATIE

Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven

Onder redactie van Prof. Dr F. J. J. Buijtenendijk, Dr K. Dijk, Dr V. Hepp, Drs C. Tazelaar en Dr B. Wielenga

Medewerker (stijers: Dr H. A. van Andel, Solo; I. van Andel, 's Gravenhage; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr Joh. C. Breen, Amsterdam; W. E. Engelkes, Amsterdam; Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, Tiel; Dr R. A. Knoppers, Amsterdam; Dr J. G. Kunst, Arnhem; Dr G. R. Kuiper, Haarlem; Meij. H. S. S. Kuiper, Bloemendaal; Dr H. W. Laman, Assen; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's Gravenhage; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; Dr J. C. de Moor, Utrecht; Dr J. C. Rullmann, Utrecht; Dr K. Schilder, Gorinchem; Dr W. J. A. Schouten, Kampen; Dr J. Thijss, Meppel; Dr H. Th. Vollenhoven, 's Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Hoofddorp; Mr J. A. de Wilde, 's Gravenhage.

Adres der Redactie:

Dr V. HEPP, Zacharias Jansestraat 55, Amsterdam.

Drukkers-Uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.

Voor 't Buitenl. en Ned. Indië f 7.50 (voor Amerika \$ 3) p. jaar.
Advertentie: 35 ct. p. r. Familieberichten 35 ct. p. regel.

BERICHT.

Tot nadere aankondiging gelieve men stukken, voor de Redactie bestemd, naar de Uitgevers in Goes te zenden. Gedurende het zomerreces staat alle correspondentie der Redactie stil.

Men zende daarom ook geen „Stemmen uit onze Kerken“.
EINDREDACTEUR.

INHOUD: De zoogenaamde religieuze Volkskunde V — Uit de Schrift. Persoonlijkheid. — Kerkelijk Leven: Twee Klappen XII. — Kuyper-Bibliografie XII. — Kerkenieuws

DE ZOOGENAAMDE RELIGIEUSE VOLKSKUNDE.

V.

(Wij scheiden de religieuze volkskunde niet van de zedelijke en kerkelijke. Als methode schijnt ons de genetisch-inductieve de meest verkiezelijke. Deze wijst op een natuurlijke en een historische laag in het religieuze volksleven. En heeft de religieuze volkskunde groote betekenis voor de beoefening van de ambtelijke theologie.

Wanneer nu de natuurlijke laag wordt aangegeven, dan komen we in aanraking met de Germanische mythologie. Ook de Keltische en Romeinse heeft invloed geëerd. De historische laag wordt van betrekking, daar, waar de tekening van den invloed van het christendom aanvangt. Hier vooral moet rekening gehouden met het karakter van de religio fisis en vera.

De religieuze volkskunde heeft verder ook de trek om de begrippen, met welke men in aanraking komt, zoo juist mogelijk te omschrijven. In verband hiermee dus een literarische taak).

In ons laatste artikel over de religieuze volkskunde rest ons nog het maken van eenige opmerkingen omtrent de toekomst, die dit vak van wetenschap naar alle waarschijnlijkheid moet hebben.

Die toekomst kan inderdaad heel groot zijn, en naar het schijnt zal de beoefenaar van de religieuze volkskunde een mooie, zij het ook een zeer verantwoordelijke taak hebben in de eerstvolgende jaren.

Immers niet alleen de religieuze gesteldheid van bepaalde volksgroepen in geografischen of ethnologischen zin, maar ook de godsdienstige geaardheid van zekere volksgroepen in sozialen zin valt onder dit vak van wetenschap. B.v. de vraag: wat is de religieuze gesteldheid van den fabrieksarbeider in onze industrie-centra? of: welke is de meest onvankelijke plek in het godsdienstig bewustzijn van onze visschers? moet door de religieuze volkskunde worden beantwoord. Zeg nu niet, dat deze vragen heel algemeen gesteld zijn; ik weet dat ook wel; daar gaat het op het oogenblik niet om; de kwestie is maar, dat men versta in welke richting dit vak van wetenschap een taak heeft.

En wanneer we dat bedenken, dan wordt het duidelijk dat en de dienst des Woords en ook speciaal de Evangelisatie allerlei vruchten kunnen plukken van den arbeid van den beoefenaar der religieuze volkskunde.

En nu ligt het voor de hand, dat op die wijze bij een belangstellende vanzelf de vraag komt: hoe staat het dan met de beoefening van dat vak in ons land.

Op die vraag kan helaas geen zeer bemoedigend antwoord worden gegeven.

Over het algemeen moet worden erkend, dat er betrekkelijk weinig belangstelling wordt getoond in de religieuze volkskunde. Men vindt het „wel eens interessant“ er iets van te hooren, vooral, wanneer het de eigen streek betreft, maar werkelijke medewerking ondervindt men in het algemeen niet zoo heel veel. In ons land zijn er betrekkelijk weinigen, die min of meer speciaal studie op dit terrein maken. Met eere moet hier genoemd de naam van Prof. v. Veldhuizen van Groningen, die op allerlei wijze de belangstelling in dit vak poogt te verlevendigen. In „De Schatkamer“ schreef de jong-ontslapen Ds Beks van Westerebden eenige jaren af en toe

schetsen, die met de religieuze volkskunde verband hielden. Thans geschiedt zulks door Dr Stoel van Sellingen. Ook de heer Arriens Kappers van Amsterdam heeft in den laatsten tijd op de religieuze volkskunde de aandacht gevestigd. Verder verschenen er eenige speciaalstudies, van menschen wier werkzaamheid op dit terrein overigens, helaas, niet meer wordt gemerkt. Ik denk b.v. aan de studie van Prof. Van Schelven over het Zeeuwsche mysticisme, en aan die van Ds v. d. Sluis over „het independentisme in den achterhoek van Gelderland“. Ook Ds Lofers van Warffum gaf, maar dan meer naar Amerikaanschen trant een beschrijving van „de vroomheid van den Noord-Groninger“. Van de bladen interesseert zich „De Rotterdammer“ wel het meest.

Al zijn er dus hier en daar onderzoekingen gedaan, aan een complete beschrijving van de religieuze gesteldheid van het Nederlandsche volk in de onderscheiden streken, en naar zijn onderscheiden volkslagen, zijn we nog niet toe voorloepig. En toch was het zoo broodnodig, dat deze zaak met ernst werd aangevat. Juist nu nog kan van zoo menige zandstreek een beeld gegeven worden. De al meer door-dringende „cultuur“ verrijkt, dat wil zeggen verarmt zoo heel veel plaatsen zoo, dat het misschien over eenige jaren schier niet meer doenlijk is den geestelijken ondergrond te ontdekken. En al zou dat dan gelukken, dan kost het zoo heel veel meer moeite dan thans. Maar onze mannen van wetenschap zijn schier overladen met arbeid, en voor iemand, die midden in de practijk staat, is het haast niet mogelijk zich systematisch bezig te houden met wetenschappelijke arbeid, wanneer die, zooals de beoefening van de religieuze volkskunde dat doet, eischt, dat men af en toe eens her- en derwaarts trekt voor het doen van onderzoekingen, nu eens naar een archief, dan weer naar een oud dorp met typische toestanden, en dan eens naar een bibliotheek voor een zeldzaam werkje.

Wij houden het er overigens voor, dat op dit terrein een eerepalm zou zijn te behalen ook door de Gereformeerde wetenschap, wanneer zij in staat zou zijn de geheele theologie en de practijk van het kerkelijk leven te dienen door het systematisch beschrijven van de religieuze gesteldheid van ons volk in dezen tijd. En natuurlijk, dan zou er niet alleen maar moeten worden geteekend, maar ook zou de verklaring der feiten moeten worden gegeven.

De hoogleeraar, die eenige van zijn jaren aan deze wetenschap gaf, kon er zeker van zijn, dat hij een werk deed, voor 't welk geslachten hem dank weten zouden. Maar we vreezen zeer, dat het hier is een roepen zonder gehoord worden. En het is verklaarbaar. Immers deze wetenschap ligt op het terrein der ambtelijke theologie, en daar ligt nog zoo heel veel, bijzonder interessant, maar toch ook nog onontgonnen gebied. Wanneer we echter met genoegen constateeren, dat onder ons althans de oude historisch-theoretische school met zijn duizenden voorschriften en regels voor het ambtelijk werk heeft afgedaan, en dat de psychologische richting het al meer wint, of liever het gewonnen heeft, dan hebben we hoop, dat vroeger of later toch ook de religieuze volkskunde nog eens een beurt krijgt.

Intusschen behoeven wij, menschen van het praktische leven, niet stil te zitten. Er is voor ons allen iets te doen. Begrijp me wel. Ik bedoel alle lezers van „De Reformatie“. Zij allen kunnen helpen, om de religieuze volkskunde een dienst te bewijzen. Hoe dan?

Wel, in overleg met den eindredacteur van dit blad, mag ik aan de lezers een voorstel doen. En dat is deze: help om de beoefening van de religieuze volkskunde een stapje vooruit te brengen.

Ik zou gaarne willen, dat dat op de volgende manier geschiedde.

Elke lezer van dit blad beschikt wel over gegevens,

die voor dit vak van het grootste gewicht zijn. Bijvoorbeeld. Men heeft in zijn omgeving een bepaalde voorliefde opgemerkt voor een of ander speciaal dogma of leerstuk. Men heeft wel eens gemerkt, dat een bepaald soort van preken het meest in den smaak vielen bij de menschen, die als ingeboren in de streek moeten worden beschouwd. Men heeft wel eens verhalen, raadsels, volksgezegden gehoord, die, naar men vermoedt, met het oude bijgeloof verband houden. Men heeft wel eens opgemerkt, hoe men in het algemeen denkt over heksen, of men gelooft aan spoken, aan nachtmerries, aan belezingen enz. Kortom, ieder, die met zijn oogen en zijn ooren open door het leven gaat, weet wel iets van de religieuze gesteldheid (en dan religieus genomen voor de ware en de valsche religie) van zijn streek. Dan — en dat is ook van heel veel gewicht — men kent misschien boekjes, of pamfletten, die over een bepaalde streek handelen, die een conflict, een kerkelijke strijd, een godsdienstig verschilpunt van vroeger of later tijd bespreken. Men heeft misschien in een oude kast nog een oude beschrijving van streek of volksdeel. Kortom, ieder heeft wel iets, dat naar het oordeel van hem, die de voorgaande artikelen heeft gevolgd, misschien waarde heeft voor de beoefening van ons vak.

En nu het verzoek.

Men zende aan mijn adres (Zutphen) op, wat men heeft; men geve zoo goed mogelijk een beschrijving van gebeurtenissen, die men meemaakte; van opvattingen, die men vond; van verhalen, die men hoorde; zoo mogelijk sta men mij het oude aan pamflet en boekje, tegen betaling af; of indien men er geen afstand van doen wil, dan geve men me op titel, jaar en schrijver van het boek(je) met den naam (adres) van den uitgever. Ook de naam van den tegenwoordigen bezitter wil ik gaarne weten, wanneer het zeldzaam is.

Wanneer er in een streek nog herinneringen bestaan aan predikanten van voorheen, wanneer men zich herinnert, dat een bepaald persoon grooten invloed heeft gehad op de algemeene beschouwingen, wanneer men weet, dat op de een of andere wijze is ingegrepen in den gewonen ontwikkelingsgang der dingen, — men deele mij dit alles mee.

Of ik dat alles voor mezelf dan wil houden?

Het is niet mijn bedoeling. Ten eerste zal ik, zodra ik daartoe de gelegenheid heb, over het deel van het volk, over 't welk me de meeste gegevens bereikten, trachten een en ander mee te deelen. Zooal niet alles wat ter teekening noodig is, dan toch datgene, wat de meest op den voorgrond tredende verschijnselen zijn. Misschien mag ik tegen dien tijd daarvoor dit blad dan wel gebruiken. Ten tweede zal ik mij angstvallig wachten, dat geen ander gebruik van de gegevens wordt gemaakt, dan alleen om de studie van de religieuze volkskunde te dienen, — maar dat dan ook zoo, dat ik ieder, die zulks wenscht, gaarne in de gelegenheid stel, de gegevens met de noodige discretie te gebruiken. Natuurlijk ten mijnen. Dergelijke gegevens zijn te kostbaar en te onhandelbaar om ze te verzenden. Er raakt zoo licht iets van te zoek. Maar zoo zijn de gegevens alleen voor het doel, dat men met de opgave beoogde — en dan dienen ze dat doel zoo algemeen mogelijk.

Met een weet ieder, die dit leest, dan ook, dat hij over de gegevens, mij, naar ik verwacht, in ruime mate door de lezers van dit blad te verschaffen, op de genoemde wijze kan beschikken.

Nu nog een opmerking.

Het lijkt wel ietwat onvriendelijk, dat ik het zeggen moet, maar het moet toch.

Het is me na een vraag van eenzelfde aard als de bovenstaande wel eens overkomen, dat men mij allervriendelijkst allerlei gegevens deed toekomen. Maar behalve de gegevens had men dan ook een halven brief vol vragen. Hoe dit en hoe dat kon en kwam. Natuurlijk ben ik in zulk een geval zeer dankbaar voor de belangstelling, maar het zal toch ook weer niet gaan, — men zal dat allicht ver-

staan — dat ik aan ieder, die me een of ander vraag, een antwoord geef, laat staan, dat het mij mogelijk zou zijn een juist antwoord te weten. De portkosten, die een inzender maakt, worden natuurlijk vergoed, maar ook wanneer men een postzegel voor antwoord insluit, kan ik niet beloven, dat men steeds antwoord zal ontvangen. Wel wil ik natuurlijk overwegen, of een opmerking of vraag belangrijk genoeg is om er een verdere correspondentie, ter verkrijging van meer materiaal, over te voeren.

En nu nog een opmerking.

Misschien zal iemand deze wijze van doen vrij bedenkelijk vinden.

Men zal zeggen: zoo, gaat dat zoo maar? Is dat wel wetenschappelijk, dat men ieder maar wat laat vertellen, en maar opgaven laat doen? En dat men dan die opgaven gaat gebruiken?

Ik zou zeggen: laat dat, mijn lezer, over voor hen, die het materiaal wetenschappelijk zullen hebben te verwerken. Zij moeten in elk geval met genoeg onderscheidingsvermogen gewapend zijn, om hier niet te groote vergissingen te maken. Telkens weer blijkt, dat de religieuze volkskunde bij uitstek het vak is waar het aankomt op het „goed onderscheiden”. En dat doet ieder, die allerlei gegevens op dit terrein heeft te verwerken vanzelf wel.

Nu zou ik zeer gaarne willen, dat men aan mijn verzoek gehoor gaf.

Het is hier niet de plaats om in den breede uiteen te zetten welk een betekenis allerlei gegevens voor de religieuze volkskunde kunnen hebben; ook kan ik hier niet verder ingaan op een reformatie van de studie van de ambtelijke theologie juist in verband ook met de religieuze volkskunde. Maar dit kan gerust worden verklaard: zal de wetenschappelijke beoefening van de ambtelijke theologie haar echt wetenschappelijk karakter, en onder ons ook haar specifiek gereformeerd karakter handhaven (ja in sommige opzichten moet ik zeggen: herkriggen), dan is het noodig, dat de studie van de religieuze volkskunde door onze mensen niet wordt verzuimd. Zij redt de ambtelijke theologie niet alleen. Maar zonder haar kan toch ook weer de ambtelijke theologie niet worden wat zij zijn moet: een volkomen gelijkberechtigd deel van het theologisch organisme — vergeef me het germanisme — deze gelijkberechtigting is inderdaad „made in Germany”.

Zal de ambtelijke theologie wetenschap blijven, dan heeft ze de religieuze volkskunde noodig. En die weer heeft U allen noodig, die van God een goed verstand en een goede opmerkingsgave hebt gekregen.

Resumeerende zeggen we, dat er naar ons inzien, behalve op wat algemeen omtrent dit vak van wetenschap bekend is, onder ons de nadruk op moet vallen dat:

- a. de methode der religieuze volkskunde principieel worde bepaald als de genetisch-inductieve;
- b. de religieuze volkskunde scherp onderscheide tusschen wat religio falsa en religio vera is;
- c. de ambtelijke theologie dit terrein van wetenschap voor zich noodzakelijk heeft te verklaren;
- d. de beoefening van deze wetenschap met meer

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door
J. C. RULLMANN.

XL.

Door de corypheën der moderne richting werd Dr Kuyper's *Fata Morgana* destijds niet hooggeacht begroet.

De ex-predikant Cd Busken Huët schreef er in *De Gids* nog het meest waardeerd over:

Er behoort in een tijd als den tegenwoordigen vrij wat geestkracht en opgewektheid toe, om met zooveel vuur, als de heer Kuyper dit doet, voor het oude geloof in de bres te springen.

Uit de jongste geschriften van den heer Groen van Prinsterer weet men, dat Dr Kuyper een der antirevolutionaire kandidaten voor de Tweede Kamer is; uit de statistiek der verkiezingen in Juni 1871, dat hij in meer dan één distrikt voor die betrekking in aanmerking is gekomen; uit de *Heraut*, dat hij met de hoofdredactie van dit weldra in een dagblad herschapen kerkelijk weekblad zich belast heeft; uit de lijst der prediktheuten te Amsterdam, dat hij daar ter stede als leeraar bij de Hervormden dienst doet.

Wie echter meent, dat zijne voorlezing het werk van een staatkundig ijveraar, een kerkelijk demagoog, een gekijk hoofdartikel-schrijver is, vergist zich. Of schoon rijklijk gekruid met theologische termen, gelijk het onderwerp dit medebrengt, komt er in het boekje geen eigen schuld, of geloofsbelijdenis voor; geen dier pijnlijke bladzijden waar men de openbare markt als biechtvertrek ziet gebruiken, en de geheimste verborgenheden van leven of gevoel hoort uitnemen ten aanhoore eener gapende menigte. Het is, in den goeden zin des woords een wereldsch geschrift, van het begin tot het einde gewijd aan de kritiek van een door den schrijver misprozen verschijnsel op geestelijk gebied, doch waarin men tevens van de eerste tot de laatste bladzijde, zoo niet het hart, dan toch de geestdrift voelt kloppen van iemand, die blaakt van ingenomenheid met de protestantische orthodoxie van den nieuwen tijd.

Had, met dat al, in zijne beoordeeling van hetgeen hij „het modernisme” noemt, evenals men zulks bij hem behoort te doen, de heer Kuyper

kracht, dan tot dusver geschiedde, worde aangevat, juist met het oog op het al verder voortdringen van de z.g. cultuur.

J. WATERINK.

UIT DE SCHRIFT.

Persoonlijkheid.

„Deze heeft van haar gebrek, al wat zij had, daarin geworpen, haren ganachen leefocht!”
Marc. 19: 44b.

Dit was een persoonlijke daad.

Niemand dwong deze weduwe om alles te geven. Had ze om raad gevraagd, men zou gezegd hebben, houd maar wat ge hebt of geef slechts een deel aan den Heere.

Maar zij zegt: Alles of niets is voor den Heere, en ik kies: Alles.

Het zieleleven heeft zijn departementen, en elk wil zijn aandeel van het budget hebben. Vooral wanneer het zoo laag staat.

Want wat zijn twee kwadranten, elk ter waarde van een cent in onze munt.

De afdeeling voeding kan ze alleen wel op. Kleeding vraagt nog meer. Genotmiddelen lachen om zulk een klein bedrag. En dan komen nog huis-huur, verwarming, belasting enz.

Maar het „zelf” de leider van al die departementen zegt hier: gij krijgt ditmaal niets van de inkomsten.

Ik heb lief, want de Heere hoort mijne stem, mijne smeekingen.

Ik wil mijn liefde betoonen in daden; al het andere kan wachten, dit werk alleen niet.

Ik waag het er op, om mij van alle inkomsten te onttrekken, want mijn God en mijn hart gaan elkaar tegemoet met geschenken.

Dat zal een feest zijn, ook al is er geen rund op stal.

Jezus sloeg die zelfopenbaring gade.

Hij zat bij de offerkist aan de deur des tempels, vernieuwd of moedeloos of misschien beide.

't Was zijn laatste dag in 's Vaders bedehuis. Drie deputaties, die Zijn ondergang zochten, had Hij moeten antwoorden.

Toen had Hij Zijn „wee” uitgesproken.

De klieken zouden voortaan het waarschuwend klokken van de moederhen niet meer hooren.

En toen volgde de eenzaamheid.

Jezus zit alleen bij de deur des tempels.

Het is alsof Hij maar niet kan scheiden.

Zijn oog weidt nog over de woelende menigte in den voorhof, of er ook bij zijn die den Vader kennen en de stem des Zoons hooren.

Maar 't komt uit een andere richting hetgeen Hij zoekt.

Van buiten komt iemand in, op weg naar den voorhof der vrouwen.

Aan het kleed is ze te herkennen als eene rouwdragende weduwe. Aan hetgeen ze zegt, wellicht tot een van hare kinderen, bemerkt Jezus, dat ze alles wat ze bezit gaat offeren.

Hier is het, wat Hij zoekt. Een hart waarin door

onderscheiden tusschen wetenschap en durven, tusschen studie en zedijken moed, hij zou tot andere resultaten gekomen zijn en zijne lezing vermoedelijk niet hebben laten drukken. Nu hij de moderne theologie als kerkelijk verschijnsel voordurend met de wetenschappelijke rigting van dien naam verwisselt; hij zelf onophoudelijk een anderen Säber voor eene andere Fata Morgana in de plaats stelt; nu mist zijn betoog de eigenaardige kracht, waaraan ook ongewijden gevoelen, dat iemand het regt en de waarheid aan zijne zijde heeft. *Litt. Pant. en Krit.* Deel XV, blz. 162-170.

Erger maakte het Dr G. van Gorkum, de man, die in *Los en Vast* telkens met handigen zwier en geharnaste vaardigheid den handschoen opnam, door de tegenstanders der moderne richting in het strijdperk geworpen. Hij nam in dat tijdschrift ook Dr Kuyper's „*Fata Morgana*” onderhanden, en beschuldigde hem van oppervlakkigheid, onbillijkheid en onwaarheid.

De inleiding van zijn recensie, die ruim 100 bladzijden telt (*Los en Vast*, 1871, blz. 293 en 395) zegt over den persoon van Dr Kuyper het volgende:

Van Dr Kuyper in 't bijzonder geldt dat hij, als woordvoerder der orthodoxie te onzen, een zeer geïsoleerde positie inneemt. Met besluiten afkeer van alle fusie der verschillende fracties is hij vooralsnog, om zoo te zeggen, een fractie op zichzelf, en wel zulk een, die er prijs op stelt, en ook slag van heeft, haar *quant-à-moi* met hijkans preciese zorgvuldigheid te bewaren. In het algemeen verbond der supranaturalisten tegen den gemeenschappelijke vijand heeft hij, meer dan een der geallieerden, zijn bepaalde reserves, zoozeer zelfs, dat hij in het oog van dezen gedurig een soort van spelbreker dreigt te worden, of, om bij het beeld te blijven, een bondgenoot, aan wien men eigenlijk meer last beleeft dan genoegen. Inderdaad zoekt de heer Kuyper, op nagenoeg dezelfde eigenaardige manier als Groen van Prinsterer, zijn kracht in zeker isolement, en ik houd het er voor, dat deze bijzonderheid niet weinig heeft meegewerkt om binnen hietal tijds zijn naam op veler tong te brengen.

Ook in de lezing over (of tegen) „het modernisme” komt gezegde eigenaardigheid van den heer Kuyper

genade de zonde aan banden ligt. Een ziel, waarin de Heilige Geest alle behoeften ondergeschikt heeft gemaakt aan den drang van het zelf naar liefde en liefdesbetoon. Een persoonlijkheid, die het materiële dienstbaar weet te maken aan het ideële leven.

Die Geest der liefde is de antipode van Satan. Om dien Geest te verwerven wil Jezus gaarne sterven.

Geen toevallige ontmoeting heeft Jezus hier.

Zijn weg is afgebakend in Gods raad.

Deze eindigt bij het kruis, omdat hij volbracht is.

Zoo ontvangt Jezus in Zijn eenzaamheid versterking.

De weduwe is onbewust het middel daartoe.

Ja waarlijk, er gaat meer kracht uit van eene godvruchtige persoonlijkheid dan deze zelf weet.

En hoe eenvoudig kiest God Zijne teekenen waardoor Hij de Zijnen wil sterken. Van een zijde vanwaar men die allerminst zou verwachten.

Hoe bemoedigend voor den arme, den treurende.

Ook zijn ontmoetingen zijn niet toevallig.

Onze lage stand in de maatschappij is uit het besluit Gods tot Zijne eer.

In armoede is een roeping Gods te vervullen. Rijkdom is meer een verzoeking, armoede meer een beproeving op den levensweg.

Als de menschen ons verlaten, de nooden in eigen huis nippen, de ziel om het allernoodigste vraagt, en de vijand ons hoont: waar is nu uw God?

In dien strijd gaat te gronde hij, die met den stroom meedrijft, want de wereld haat ontbering. Ook zinkt weg in de wateren van smart al wie in eigen kracht strijdt, want hij is niet opgewassen tegen al deze krachtige onluststemmingen.

Maar de christelijke persoonlijkheid staat nog, de lendenen omgord hebbende.

Ze zegt tot al die stemmen: Zwijgt stil, ik weet het ook wel. Maar eerst moet ik met mijn God spreken. Hoort zijn liefkoosen!

Hij zegt: Ik heb u lief, Ik geef u alles wat Ik heb, Mijn eeniggeboren Zoon, om u te redden van de zonde, Mijn laatste penning.

Ik zeg: Wien heb ik nevens U in den hemel? Nevens U lust mij ook niets op de aarde! Hier zijn mijn laatste penningkens. Heere, gij weet alle dingen, gij weet dat ik U liefheb.

's-Grav.

L.

KERKELIJK LEVEN.

Twee klippen.

XII.

In deze artikelen zal gehandeld worden over het Kerkisme en het kerkelijk Indifferentisme. Eerst over het Kerkisme. In verschillende vormen komt dit voor. Vooreerst, wanneer iemand beweert, dat er buiten zijn kerk geen zaligheid is. Vervolgens, wanneer hij het instituut, waartoe hij behoort, als de alleen ware kerk beschouwt en alle andere valsch noemt. Ten derde, wanneer hij in zijn kerk niet ziet de

niet onduidelijk aan den dag. Immers, hoewel die lezing, gelijk ons nader bliken zal, zeer weinig of niets, tegen de bestreden richting aanvoert, wat niet al minstens honderdmaal was gezegd — geeft toch de auteur schier doorlopend den indruk als ware er in den lande, om zoo te spreken, van de moderne theologie nog niet gekikt en als achte hij 't hoog tijd dat eindelijk met haar werd afgerekend. Zulk een houding is, zoo gij wilt, de schaduwzij van zeker isolement. Ook zou zij al te naef zijn bijaldien ze niet wat anders ware. Doch ze geeft niettemin een prestige van oorspronkelijke kracht, een voorkomen van zelfstandigheid en zelfvertrouwen, waardoor aan sommige volksleiders in sommige kringen reeds dadelijk geen klein succes wordt verzekerd. Hiermee wil ik geenszins ontkend hebben, dat er wezenlijke kracht en zelfvertrouwen in den auteur der „*Fata Morgana*” zouden schuilen. Ik geloof aan zijn kracht en ben ten volle verzekerd van zijn vrijmoedigheid. Wat de laatste betreft, zoo iemand mij kwam zeggen, dat Dr Kuypers vrijmoedigheid alleen geveenaard wordt door 's mans belezenheid, ik zou het wel niet toestemmen, doch verbaasd worden door zulk eene verklaring zou ik evenmin. De zaak is, dat wie zich in onzen tijd met schijnbaar semiëthische onverzettelijkheid van het grooter deel der menschen, zelfs van zijn naastbestaanden in de geestelijke maatschap, isoleert, dus doende ook onwillekeurig poseert en daardoor alleen reeds bij menigeen imponeert.

In de *Vox Studiosorum*, het studenten-tijdschrift, kon men daarna lezen, dat Dr van Gorkum, ook blijkens zijn kritiek op Kuyper's „*Fata Morgana*”, lust heeft in „krabben en bijten en snijden en doorsnijden”. Zelf las Dr Kuyper Van Gorkum's invective niet. En hij gaf daarvan in *Confidentie*, blz. 18, aldus rekenschap:

Komt er iets tegen mij uit, dan hoor ik eerst van anderen, uit wat hoek de wind waait, en zeggen mij dan, gelijk in het onderhavig geval, modernen en orthodoxen beiden, dat de uitval tegen alle ridderlijke costumen zondigt, dan stel ik mij niet-lezen tot plicht. Ik ken mijn hart. Ik weet, dat het zaad der bitterheid ook in den bodem mijner ziel een akker vindt, die goede vrucht beoogt, en ik acht dat niemand met een vrij geweten bidden mag: Heer! leid mij niet in verzoeking! —

Er zijn rentisme, Men re manier, Men de elk kerk, Men b meene, Doch welke hebben, In onze voor, dat meer of Fransche Zij gel Verma men toel heerlijker Waaro één klap heil als sitie bed Het be oogenblit nemen. Als me die kerk verwarde Herinn het vaak gedrag d

die d een den hieru

Verder dernis telijk g beoord Gronin 1872. l Amsterdam overlijden Voorts w „hougmoe naar het schreven, is wegges hier „een heid” ge wordt he kans voor beschuld publiek, t aan aard Dr Kuy Standa dit vlugs waarin d niet tege peitte.

Wat o de triomf kritiek ov als Dr K Hoe h Uden Ma nen's krit onderzoek terwijl D onsterfeli En ook over het nis hem